

Алла Дмитренко

**«АТРИБУЦІЯ:
СУТЬ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА, МІСЦЕ В СИСТЕМІ
МУЗЕЙНОЇ РОБОТИ ТА МИСТЕЦЬКОГО РИНКУ»**

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-
аналітичної діяльності

Алла Дмитренко

**«АТРИБУЦІЯ: СУТЬ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА,
МІСЦЕ В СИСТЕМІ СМУЗЕЙНОЇ РОБОТИ ТА
МИСТЕЦЬКОГО РИНКУ»**

матеріали для самостійної роботи:
методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти
спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство

Луцьк – 2023

УДК 069.424-028.5(072)

А 92

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,
протокол № 1 від 27 вересня 2023 р.*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гаврилюк С. В., доктор історичних наук, професор кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мірошниченко-Гусак Л. А., кандидат історичних наук, заступник з наукової роботи директорки Волинського краєзнавчого музею

Алла Дмитренко. Атрибуція: суть, нормативно-правова база, місце в системі музейної роботи та мистецького ринку: матеріали для самостійної роботи: методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство. Луцьк, 2023. 56 с.

У методичній розробці вміщено матеріали на допомогу здобувачам вищої освіти при вивченні теми «Атрибуція»: проаналізовано суть поняття «атрибуція», її види та визначення терміну в українській музеєзнавчій науці; з'ясовано мету і завдання атрибуції; визначено її предмет, об'єкт та суб'єкт; обґрунтовано основні принципи та функції атрибуції та її структуру; проаналізовано нормативно-правову базу атрибуції та її місце в системі музейної роботи і мистецького (антикварного) ринку; обґрунтовано основні параметри атрибутивного дослідження культурних цінностей.

© Дмитренко А. А., 2023

© Волинський національний

університет імені Лесі Українки, 2023

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Суть поняття «атрибуція»	4
3. Мета, завдання, функції, предмет, об'єкт, суб'єкт і структура атрибуції ..	11
4. Нормативно-правова база атрибуції культурних цінностей	18
5. Атрибуція музейних предметів	27
6. Місце атрибуції в системі музейної роботи та мистецького (антикварного) ринку	24
7. Тестові завдання для перевірки знань	38
8. Рекомендована література до теми	48

ВСТУП

Методична розробка «Атрибуція: суть, нормативно-правова база, місце в системі музейної роботи та мистецького ринку»: матеріали для самостійної роботи» підготовлена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство».

Методична розробка містить матеріали для самостійної роботи здобувачів: закріплення лекційного матеріалу, підготовки до практичних занять, проміжного і поточного контролю. Вміщені матеріали, які допоможуть зрозуміти суть поняття «атрибуції» та її види. Акцентується увага на еволюції змісту поняття «атрибуція», що спочатку стосувалося лише сфери мистецтвознавства, а не музейної роботи. Відзначається, що метод атрибуції застосовується не тільки в музейній справі і мистецькому (антикварному ринку), а й в інших сферах: літературознавстві, джерелознавстві, психології, судочинстві та ін. Проаналізовано проблеми визначення терміну «атрибуція» в українській музеєзнавчій науці. Відзначено його недостатню розробку на сьогоднішній день. Наголошується на розширенні змістового значення поняття «атрибуція» на сучасному етапі. З'ясовано мету і основні завдання атрибуції. Визначено предмет, об'єкт та суб'єкт атрибутивного дослідження. Відзначено роль музейних працівників в атрибуції культурних цінностей. Обґрунтовано основні принципи та функції атрибуції. Докладно проаналізовано нормативно-правову базу атрибуції, що дозволить здобувачам краще засвоїти відповідні аспекти теми. Відзначено зростання ролі атрибуції в різних формах музейної роботи; не тільки у науково-фондовій, а й в науково-дослідній, експозиційній, виставковій і навіть в культурно-освітній. Наголошено на ролі атрибуції у швидкозростаючому мистецькому (антикварному) ринку. Висвітлено суть музейної атрибуції, обґрунтовано основні параметри атрибутивного дослідження культурних цінностей.

Для перевірки і контролю знань складені тестові завдання.

Матеріали методичної розробки стануть в нагоді музейним працівникам та керівникам шкільних музеїв.

1. СУТЬ ПОНЯТТЯ «АТРИБУЦІЯ» ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ

Проблема атрибуції, незважаючи на її надзвичайну важливість у діяльності музейних працівників, до теперішнього часу лише частково отримала відображення у нормативній базі та дослідженнях вчених. Сьогодні атрибуція – як наукова галузь та комплекс досліджень – перебуває у стані становлення, визначення своїх можливостей.

У перекладі з латинської термін атрибуція **означає *власність, означення, характерна риса, символ (іменник); передавати, пояснювати, встановлювати, приписувати, наділяти*** (дієслово).

Найчастіше поняття *атрибуція* (від лат. *Atributio*) визначається як встановлення достовірності, автентичності художнього твору, його автора, місця й часу створення на підставі аналізу стилістичних і технологічних особливостей.

Саме так розуміється атрибуція у визначенні на сайті Лондонської галереї мистецтв: *«Не завжди відомо, хто написав картину. Атрибуція – це оцінка того, хто відповідальний за створення конкретного твору»*.

Розрізняють атрибуцію літературознавчу – визначення справжності чи фальшивості рукописного тексту і встановлення його автора. Короткий тлумачний словник з поліграфії визначає атрибуцію як встановлення авторської приналежності анонімного твору або у випадку літературної містифікації. В літературознавстві атрибуція – одна з найдавніших проблем текстології (т. з. гомерівське питання, яке бере початок від античної епохи). Атрибуція важлива, наприклад, для вивчення давньоруської літератури, так як до XVII ст. рукописні твори, як правило, анонімні і часто являють собою багатошарові компіляції.

Атрибуція в мистецтвознавстві – встановлення приналежності анонімного художнього твору певному авторові, місцевій чи національній художній школі, а також визначення часу його створення. В минулому атрибуція базувалась тільки на емпіричних знаннях та інтуїції спеціалістів-

знавців. З кінця XIX ст. атрибуція спирається також на науковий стилістичний аналіз, результати хімічних і фізичних досліджень.

В останні десятиліття формується музейна атрибуція – опис предмета музейного значення за певними, встановленими правилами параметрами – ознаками предмета.

Метод атрибуції застосовується і в інших галузях. Зокрема, виділяють атрибуцію джерелознавчу – визначення історичного джерела; атрибуцію комп'ютерну (комп'ютерна безпека) – встановлення відповідальних за хакерську атаку. Поширений цей термін і в психології, де розглядається як приписування соціальним об'єктам (людині, групі, соціальній спільноті) характеристик, що не представлені в полі сприйняття. Необхідність атрибуції в психології обумовлена тим, що інформація, яку може дати людині спостереження, недостатня для адекватної взаємодії з соціальним оточенням і потребує «добудови», що особливо актуально для умов конфлікту, де присутній дефіцит інформації і атрибуція є провідним механізмом у сприйнятті поведінки опонента (Велика психологічна енциклопедія).

Як бачимо, початково атрибуція як галузь (система) знань формувалася як напрям мистецтвознавства і основним її завданням було визначення автентичності твору і його автора, якщо останній достовірно невідомий або коли авторство піддається сумніву.

Ідеальна мета атрибуції у різних груп культурних цінностей є різною. До прикладу, ідеальною метою атрибуції у мистецтвознавстві є встановлення саме імені автора художнього твору. Однак ця кінцева, індивідуалізована мета атрибуції не завжди виявляється досяжною і знавцеві доводиться задовольнятися більшою чи меншою мірою наближенням до вирішальної відповіді.

Коли ж дослідник проводить атрибуцію археологічних предметів, то тут важливими, насамперед, є хронологія і належність пам'ятки до тієї чи іншої археологічної культури. Іноді археологи можуть роками проводити розкопки, а знайти ідентифікуючий предмет, який допоможе чітко визначити

вік об'єкту розкопок не вдається. Ще інша ситуація складається у випадку, коли археологічні предмети передані до музею як випадкові знахідки. Тут вже залучаються технологічні методи експертизи, які допомагають визначити вік пам'ятки.

При атрибуції етнографічних предметів ідеальною метою буде встановлення приблизного часу і місця створення тієї чи іншої пам'ятки. До прикладу, якщо це сорочка, дивимось на крій, матеріали використані для пошиття та декорування одягу; важливу роль мають і техніки декорування. До прикладу, використання технік лічильної гладі і занизування є більш давнім, ніж вишивання хрестиком, а тим більше декоративною гладдю. Або ж, застосування ниток для декору: заплоч, яка активно використовувалась до 1930-х рр.; дороге якісне французьке муліне ДМЦ чи масове, не дуже якісне муліне, яке масово поширилось після Другої світової війни. Важливими ідентифікуючими ознаками сорочки можуть бути форма (відкрита, закрита) і довжина пазухи, завершення горловини (обшивка, комір), форма (стійка, виложистий) і кріплення (зав'язки, гудзики) коміра, форма і розмір чохлів (обшивка, прямі, дзвоноподібні) та ін.

Часто при атрибуції етнографічних предметів визначається не тільки час і місце виготовлення, а й назва та призначення, що зумовлено тим, що предмет втратив функціональне значення, відсутністю каталогів, за допомогою яких можна було б визначити предмет. До прикладу, у фондах одного Національного музею є річ, записана в інвентарній книзі як ємність для збирання ягід і лише кілька років назад предмет отримав свою справжню назву і функціональне призначення – сумка-навіска.

Ідеальною метою атрибуції творів декоративно-прикладного мистецтва є встановлення автора твору, осередку і часу його виготовлення. До прикладу, якщо ми матимемо справу із сирними іграшками чи ж вовняними коцами то майстра і осередок будемо шукати на Гуцульщині; якщо ж нам до рук потрапить яскрава дерев'яна забавка, декорована зеленими, синіми, червоними і жовтими фарбами, то слід звернутись до яворівських осередків;

а майстер ємності чи фігурки, виготовленої з соснового кореня походить з Полісся.

Проте не завжди все легко і просто. І часто помиляються і музейні працівники, і науковці. А причина насамперед історична. До прикладу, поліський стрій з Камінь-Каширщини в одному з музеїв Півдня України представлений як місцевий. Етнолог з того регіону визначив окремі його складові як подільські. Насправді ж, типово поліська сорочка, літник, запаска. Звідки вони там? – З переселення 1940 року. Саме цей факт не був врахований при атрибуції.

В українській музеєзнавчій науці дотепер немає узгодженості й у визначенні самого поняття «атрибуція», що саме слід під ним розуміти. Нерідко цей термін вживають, коли йдеться лише про визначення автора чи автентичності твору або зображеної на портреті особи, що безумовно звужує зміст самої атрибуційної роботи. А от у посібнику М. Рутинського та О. Стецюка «Музеєзнавство» (2008 р.) заперечується, що встановлення авторства твору є завданням атрибуції. У розділі «Основні напрями роботи музеїв» зауважується, що «спробувати знайти відповідь на запитання, хто міг бути автором цього твору» потрібно на етапі каталогізації музейних творів, а не на етапі атрибуції.

Однак сьогодні більшість дослідників вважають, що розуміння атрибуції культурних цінностей, як мимовільного наділення предмета ім'ям застаріло і не відповідає критеріям науковості. На перше місце висувається *докладне вивчення тієї чи іншої пам'ятки*, що здійснюється як методом гуманітарних, так і природничих (технічних) наук – використання аналітичного, документального, лабораторного (техніко-технологічного) методів дослідження шляхом стилістичного, порівняльного аналізів та інтерпретації, що є *основним завданням атрибуції*.

Тому в різних посібниках, словниках з'являються більш широкі визначення поняття «атрибуція». Так, у підручнику В. Шевченко й І. Ломачинської (2007 р.) атрибуція визначається як *«виявлення основних*

ознак музейного предмета, що зумовлюють його назву, призначення, матеріал, техніку виготовлення, авторство, хронологію і географію створення, а також місце знаходження». Авторами вжите й поняття «атрибутивні дані», під якими розуміються «відомості про матеріал, розмір, спосіб виготовлення, авторську належність, соціальне й етнічне середовище побутування, історичне та меморіальне значення».

І. Дорош та Т. Соломонова у «Короткому словнику термінів з музейної справи» наголошують, що атрибуція (з лат. *attributio* – приписування) – один з етапів вивчення музейного предмета, виявлення його основних ознак, через аналіз і порівняння яких з аналогічними та спорідненими предметами встановлюють час і місце його створення, авторську приналежність, соціальне та етнічне середовище побутування та ін. характеристики.

Недостатньо зрозуміле визначення поняття «атрибуція» знаходимо у посібнику В. Якубовського (2010 р.): «На цьому етапі здійснюються процеси атрибуції (визначення), класифікації предметів. Розглянемо ці процеси. Так, виявлення ознак, які притаманні предметам, належить до процесу визначення предметів».

Автори посібника «Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв» (П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко, 2005 р.) відносять атрибуцію до наукового комплектування фондів і вживають два терміни – «атрибуція» та «попередня атрибуція». Однак розмежування між поняттями не зроблені. Як бачимо з доволі короткого тексту, атрибуція – це «диференційована оцінка» предмета. Стосовно попередньої атрибуції, то вона, разом із «визначенням категорії пам'яток» – «найскладніший етап наукового комплектування фондів, оскільки він передбачає диференційовану оцінку (атрибуцію) історичної або художньої вартості предметів». Досить заплутане розмите визначення не розкриває суті вжитих авторами термінів.

М. Белікова та В. Зайцева (посібник «Основи музеєзнавства», 2015 р.) дають змістовне визначення поняття атрибуція: «Атрибуція музейного

предмета – частина наукової інвентаризації, коли виявляються основні ознаки, що визначають назву, призначення, матеріал, розміри, техніку виконання, авторство, датування, географію створення і побутування предмета. У процесі атрибуції розшифровуються написи, клейма, марки, відбувається пошук аналогів». Автори відносять атрибуцію до наукової інвентаризації, під якою розуміють «створення уніфікованого паспорта на кожний музейний предмет».

О. Салата (навчально-методичний посібник «Основи музеєзнавства», 2015 р.) розглядає атрибуцію як напрям музейної роботи і визначає її як *«виявлення основних, притаманних предмету ознак, які визначають назву, призначення, матеріал, техніку виготовлення, авторство, хронологію та географію створення й життя предмета».*

О. Гайдай («Музеєзнавство», 2021 р.) вживає поняття «атрибуція» та «наукова атрибуція», відмінності між якими не вказані. Атрибуцію авторка розуміє як *«виявлення основних, притаманних предмету ознак, які визначають назву, призначення, матеріал, техніку виготовлення, авторство, хронологію та географію створення й життя предмета».*

О. Скус («Основи історичного музеєзнавства», 2020 р.), неодноразово згадуючи поняття «атрибуція», «наукова атрибуція», «атрибути», не розкриває власного розуміння цих термінів.

В електронному посібнику «Музеєзнавство», розміщеному на сайті «Bookster», синонімом поняття «атрибуція» автори вважають термін «визначення»: *«Атрибуція, або визначення ставить своїм завданням виявити притаманні предмету ознаки – фізичні властивості, функціональне призначення, історію походження та побутування. Для цього встановлюється матеріал і спосіб виготовлення предмета (ручний, механічний, кування, карбування, лиття, живопис, гравюра, літографія, письмо, друк та ін.), колір, форма, розмір, вага (у випадку з предметами нумізматики і предметами з дорогоцінних металів), влаштування, авторство, стилістичні особливості, час і місце створення і побутування*

предмета, його соціальна, етнічна, меморіальна приналежність. Для образотворчих, письмових, фоно-, фото- і кіноджерел, визначаються також тема і сюжет. В ході атрибуції розшифровуються написи, клейма, марки та інші нанесені на предмет знаки, визначається ступінь його збереження і описуються наявні на ньому пошкодження».

Питання суті атрибуції піднімають і фахівці в галузі експертизи культурних цінностей. В. Індутний розглядає атрибуцію як один з етапів музейної роботи з культурними цінностями. Першим таким етапом є ідентифікація, процес розпізнавання пам'ятки культури і початкова стадія її атрибуції та наукового вивчення. На думку вченого, ці дії приведуть до єдиного результату – виявлення й виділення пам'ятки культури з множини інших подібних предметів. Наступним етапом музейної роботи з культурними цінностями є наукова атрибуція, в результаті якої здійснюється переведення предметів з нових надходжень до статусу основних музейних фондів. В ході наукової атрибуції збирається та документально оформлюється більш широкий комплекс інформації, ніж під час ідентифікації. Сюди входять результати аналітичних та інших наукових досліджень, а також комплекс додаткової супровідної документації. Цю роботу проводять переважно досвідчені працівники музеїв, які при потребі можуть залучати до цієї роботи фахівців сторонніх організацій – істориків, мистецтвознавців, аналітиків, архівістів, колекціонерів. Однак, як зауважує В. Індутний, навіть після проведення наукової атрибуції і передачі музейних предметів до основного фонду, може виникати підозра щодо їх правильної ідентифікації. Тому предмети можуть знову проходити атрибуцію.

Відзначаючи науковий підхід вченого до визначення поняття атрибуція, слід наголосити, що вона є складовою не тільки музейної роботи, а й мистецького ринку. Адже без атрибутивного опису повна експертиза культурної цінності неможлива.

В. Бітаєв, В. Шульгіна та С. Шман під атрибуцією розуміють «вид діяльності, спрямований на дослідження, виявлення основних ознак, що

визначають назву, призначення, влаштування, матеріал, розміри, техніку виготовлення, авторство, хронологію і географію створення та побутування анонімних пам'яток історії та культури, встановлює їхню достовірність. У ході атрибуції встановлюється зв'язок предмета з історичними подіями або особами, з певним історичним середовищем, розшифровуються написи, клейма, марки та інші позначки, нанесені на предмет, та стан збереження предмета». Як не дивно, але «якісні параметри об'єкта» слід визначити до проведення атрибуції. Доволі правильною, на нашу думку, є теза про те, що атрибуція – не завжди, а то й досить рідко, одномоментна дія. Іноді музейні працівники і науковці роками і десятиліттями ідуть до повного визначення тієї чи іншої культурної цінності. Тому, як наголошують автори, «Робота з атрибуції є процесом поступового накопичення наукових знань про пам'ятку з подальшим документальним оформленням усього комплексу корисної інформації про неї».

С. Шман, розглядаючи співвідношення між експертизою та атрибуцією, визначає останню яку «обґрунтовану думку фахівця з багаторічним досвідом й унікальними знаннями». Дослідниця наголошує на значній ролі «легенди побутування об'єкта вивчення, яка повинна бути достовірною, оскільки в подальшому вона буде використана в науковій та виставковій роботі».

В останні роки питання атрибуції активно розробляється музейними працівниками, свідченням чому є конференції, присвячені питанням атрибуції та експертизи культурних цінностей. Досить скрупульозно до цього питання підійшла провідний науковий співробітник Львівського історичного музею О. Перелигіна, проаналізувавши різноманітні публікації, що торкаються проблем атрибуції, відзначивши їх позитивні і проблемні аспекти і вважає, що атрибуцію можна визначити «як процес вивчення предмета, і як його результат». Адже «виявлена інформація фіксується в облікових документах, використовується в науково-дослідній, фондовій, експозиційно-виставковій та освітній діяльності музею».

Старший науковий співробітник Національного музею історії України

Т. Куцаєва наголошує на необхідності проведення в музеях «додаткової атрибуції» та «реатрибуції». Причиною цього є те, що більшість музейних предметів надійшли до наших музеїв у радянську епоху, коли їх опис і заповнення інвентарних карток носило тенденційних характер.

Прикладом цього твердження може бути виставка «Будемо жити», приурочена до 152-ї річниці від дня народження Лесі Українки (Волинський краєзнавчий музей). При організації виставки була проведена значна робота по залученню фахівців до атрибуції та переатрибуції музейних предметів, задіяних на виставці. Це дозволило «повернути» експонатам їх авторів, уточнити назви. Однією з причин необхідності проведення переатрибуції є «радянська спадщина атрибуції музейних предметів», яка значну увагу акцентувала на ідеології, а імена авторів-митців не були важливі, в кращому випадку вказували підприємство та ініціали (напр., Ш.В.Ш.). Нині ці підприємства закриті і музейні співробітники відчують обов'язок повертати Україні її високе мистецтво та його найкращих представників. Тому питання додаткової атрибуції і переатрибуції музейних предметів є актуальними.

Варто наголосити, що у процесі атрибуції культурної цінності проводиться зіставлення всіх притаманних їй ознак, вона порівнюється з іншими аналогічними і спорідненими їй предметами. У цій роботі велику допомогу надає *наукова і довідкова література* – монографії, довідники, каталоги, путівники. Існують також видання, спеціально призначені для допомоги у визначенні предметів – визначники. Вони являють собою ілюстровані видання, в яких виділені і описані ознаки, властиві тій чи іншій групі споріднених предметів. Одні визначники описують предмети, родинні за матеріалом, інші описують ознаки предметів, споріднених за призначенням або середовищі побутування. Але на сьогодні недостатньо довідкової літератури для атрибутування культурних цінностей.

Для прикладу про необхідність, при атрибуції, довідкової літератури, наведемо міркування М. Верхопурової та Д. Перемибиди про атрибуцію

гармат XIV–XVIII ст.: *«В процесі атрибуції предмета визначається його автентичність, при накопиченні фахової інформації про гармату вона набирає здатності надавати потрібну інформацію як професійному досліднику, так і суспільству загалом, а комплексне наукове опрацювання зібрання відкриває можливість панорамного бачення ролі та значення артилерії XIV–XVIII ст. у військовій історії, як зброї, що стала рушійною силою для змін у воєнному мистецтві та розвитку фортифікації, демонструючи її загальне соціокультурне значення. Окрім того, каталог виконує функцію публічної бази даних наявних предметів у фондах, що додатково стає запорукою їх обліку на державному рівні».*

Отож, коротко атрибуцію можна визначити як накопичення наукових знань про культурну цінність, яка здійснюється вузьким фахівцем для ведення наукових паспортів в музеях, формування колекцій культурних цінностей та проведення їх експертизи, що спричинене розвинутим функціонуванням мистецького ринку.

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ, ВИДИ, ПРЕДМЕТ, ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ АТРИБУЦІЇ

Завдання і мета атрибуції. Так як атрибуція є основою вивчення культурних цінностей, то її завдання гранично конкретно – *провести ідентифікацію об'єкта атрибуції з деяким ступенем ймовірності*. Про те, що атрибутивні висновки завжди мають певну ступінь ймовірності, стверджується і на сайті Лондонської Галереї мистецтв: *«Атрибуції робляться з різним ступенем достовірності, залежно від таких факторів, як стиль, документальні та наукові докази»*. Саме зі ступенем ймовірності, тому що завжди є сумніви, є можливість знайти нові факти, які внесуть корективи чи зруйнують попередні висновки.

Послідовність і залежність атрибутивних дій вказує на глибинну *мету атрибуції* – надати (присвоїти) предмету ім'я, встановити авторство, описати його зовнішні властивості.

Друге завдання атрибуції – справжнє розуміння культурної цінності. Це завдання пов'язане з тим, що культурна цінність характеризується не тільки зовнішніми ознаками предмета, але й символічною складовою, завдяки якій вона стає культурно значимою. Тому завдання полягає в тому, щоб виявити в матеріальному носії культурної цінності духовний досвід людини, яка її створила, зрозуміти суть явищ навколишнього світу або реконструювати справжній хід історичних подій, пов'язаних з предметом. Виконання даного завдання потребує нового наукового підходу до дослідження культурних цінностей, здатного підвищити надійність результатів атрибуції і забезпечити можливість перевірки атрибуційних висновків.

Предмет, об'єкт і суб'єкт атрибуції.

Об'єктом атрибуції є будь-який об'єкт культурної спадщини (культурна цінність), наданий для дослідження.

Предметом атрибуції є наділення (приписування) об'єкту різних властивостей і ознак на основі зовнішніх (візуальних) даних.

Суб'єктом атрибуції є людина, яка володіє певною сумою знань в тій чи іншій галузі, до якої відноситься предмет, наданий для дослідження (мистецтвознавства, археології, етнології та ін.). У музеї – це музейний працівник, який перебуває у постійному безпосередньому спілкуванні з живими культурними цінностями, в щоденному, щогодинному зіткненні з ними. Він може знімати статуї з постаментів або картини зі стін, виймати їх з рами, проводити з ними всілякі обміри та аналізи, дивитися при будь-якому освітленні і будь-якому повороті, фотографувати в будь-якому масштабі, замальовувати й звіряти з іншими оригіналами і відтворення. Культурна цінність відкривається йому всіма своїми якостями, і явними і прихованими, робиться його другом і спільником, стає знайомою настільки близько й інтимно, як нікому іншому. Зрозуміло, за однієї умови: якщо музейний працівник цілком засвоїв всі відтінки аналізу музейних предметів, якщо він з півслова розуміє захоплюючу, але часто дуже складну і туманну мову старовинних пам'яток мистецтва; інакше кажучи, якщо він обдарований тією рідкісною і дорогою якістю, яка називається художнім чуттям, і якщо він до кінця опанував всім апаратом специфічної сфери музейної справи, іменованої атрибуцією.

Суб'єкт атрибуції культурних цінностей має бути людиною обізнаною, але атрибуція універсальних (видатних універсальних) культурних цінностей, а саме до цієї категорії належать предмети Музейного фонду України, повинна стати колективним дійством, за участю представників різних верств і груп населення.

Принципи та функції атрибуції. Атрибуція культурних цінностей проводиться за *принципами* об'єктивності, історизму, всебічності та комплексності.

Функціями атрибуції є: наукова (отримання відомостей, що раніше не були відомі науці або уточнення існуючих), *інформаційна* (нагромадження інформації про культурну цінність), *облікова* (отримання матеріалів для здійснення наукового обліку музейних предметів, наприклад, даних про

автора, час і місце створення, матеріали, техніки, причетність до історичних подій та ін.).

Формально-логічна структура атрибуції. Сьогодні дослідники намагаються сформулювати теоретичні проблеми атрибуції. В. Шестаков – директор Науково-дослідного інституту стандартизації музейної діяльності (Санкт-Петербург) розглядає атрибуцію як результат суб'єктно-об'єктних стосунків, як причинно-детермінований процес, коли при впливі одного об'єкта (причина), відбувається відповідна очікувана зміна іншого предмета, об'єкта (наслідок).

Зважаючи на те, що предметом атрибуції є наділення об'єкта різними ознаками та властивостями на основі зовнішніх (візуальних) даних, спостерігається система взаємодії (комунікація) наступних відокремлених учасників:

- суб'єкт атрибуції (що має право на атрибуцію) – SA;
- об'єкт атрибуції (візуально відокремлений від середовища) – OA;
- система відносин, відмінна від суб'єкта та об'єкта (Універсум) – O,

при тому, що є деякі візуально визначені ознаки приналежності об'єкта – *атрибути* (a, b, c...), що дозволяють з деяким ступенем ймовірності (p) віднести об'єкти атрибуції до безлічі елементів – O.

Під атрибуцією розуміється наступний процес:

Суб'єкт атрибуції (SA) співвідносить деяку кількість візуально очевидних ознак і якісних показників (a, b, c...) *об'єкта атрибуції* (OA) деякій кількості ознак (a_i, b_i, c_i...) об'єкта (O_i), який належать безлічі *Універсуму* – O.

Якщо, на думку суб'єкта атрибуції, є відповідність деякого класу ознак об'єкта OA(a, b, c...) з O_i (a_i, b_i, c_i...), то об'єкту атрибуції OA присвоюються ім'я і деякі ознаки об'єкта – O_i (a_i), який, як вважає суб'єкт атрибуції, має місце в реальному світі – O.

В основі інтелектуального процесу атрибуції лежить *сприйняття* (перцепція) – пізнавальний процес, що формує суб'єктивну картину світу.

Тобто в результаті сприйняття формується суб'єктивна або особистісна картина світу. Отриманий суб'єктом образ – суб'єктивне бачення реального світу, що сприймається за допомогою органів відчуття, який виникає з реальності, але є проекцією реального предмета на свідомість суб'єкта атрибуції.

Звідси, атрибуція культурних цінностей являє собою *систему взаємодії наступних чотирьох елементів*:

1) *OA* – *об'єкт атрибуції* з властивими йому суттєвими ознаками (атрибутами) – є якийсь фрагмент дійсності (предмет), в семіотичному плані представлений групою зв'язкового набору знаків;

2) *SA* – *суб'єкт процесу атрибуції* – людина, що володіє, здатністю чуттєвого сприйняття предмета, певним світоглядом, тобто поняттями і уявленнями про навколишній світ і може судити про наявність або відсутність у предметів властивостей (атрибутивів);

3) *навколишнє середовище* – *O*, сприймається суб'єктом атрибуції завжди індивідуально, хоча і під впливом соціуму.

Досліджуючи предмет, суб'єкт атрибуції конструює певну картину суспільного життя, нав'язуючи соціуму свою індивідуальну думку, яка «вища» від простого встановлення очевидної причинної залежності, оскільки атрибуція культурних цінностей нерозривно пов'язана з якісними визначеннями даних і здійснюється як владна функція.

Умовиводи суб'єкта атрибуції насичені деталями, чутливі до образу об'єкта, самопочуття і в прихованому вигляді містять комплекс припущень, прив'язаних до певного контексту.

Завдання для свідомості суб'єкта атрибуції культурних цінностей полягає в організації великої кількості деталей в якусь модель чи картину пізнаної раніше дійсності. Отже є ще один додатковий елемент структури атрибутивного процесу – загальноприйнята модель навколишнього світу (еталонна модель Універсуму).

4) *Ідеальна модель навколишнього світу* являє собою вищу ступінь

пізнання – класифікацію, в якій ієрархічно представлені всі доступні поданням суб'єкта атрибуції феномени буття.

Об'єкт атрибуції представляється суб'єкту атрибуції, як система відносин і як якийсь «чорний ящик», на виході якого очікуються *видимі якості об'єкта – атрибути*. *Внутрішня структура об'єкта завжди буде предметом усвідомлених або неусвідомлених припущень і домислів, а тому знання про нього будуть мати ймовірнісний характер.*

Об'єкт атрибуції пізнається суб'єктом атрибуції в категоріях його свідомості, а описується в термінах людської мови.

Для розуміння процесу атрибуції важливо розмежовувати об'єкт атрибуції, як поняття, тобто проєкцію Універсуму, виражену в категоріях мови, і об'єкт атрибуції як предмет дослідження, тобто проміжний і статично певний результат пізнавального процесу.

При атрибуції культурної цінності об'єкт не може виступати суб'єктом, оскільки має ознаки механічної неживої системи.

Види атрибуції. Дослідники розрізняють атрибуцію у вузькому і широкому значеннях.

Атрибуція у вузькому значенні – вид наукової діяльності з оцінки пам'яток культури в музеях, наукових інститутах, пов'язана з:

- визначенням достовірності, автентичності культурної цінності,
- його автора (до прикладу, для творів мистецтва),
- місця і часу створення

і здійснюється вона вузьким фахівцем в даній галузі (у виді мистецтва).

Тобто основна діяльність фахівця при атрибуції спрямована на розкриття та оцінку вищевказаних ознак, для підтвердження характеристик, які їм приписують. Згідно з даним визначенням, атрибуція пам'ятки виступає як встановлення тотожності всіх характеристик предмета та її істотних ознак.

Величезне значення для наукової атрибуції має вміння суб'єкта атрибуції відрізнити оригінал від копії.

Для встановлення оригінальності предмета передусім потрібні знання

багатьох ознак, характерних для того чи іншого предмета, починаючи з технічних деталей до загальних рис стилю. Тут потрібні глибокі знання, безпосереднє відчуття від споглядання предмета. Отож, *атрибуція здійснюється відчуттями, що ґрунтуються на знаннях, у поєднанні смаку і наукового аналізу.*

У ході атрибуції в широкому значенні встановлюється зв'язок предмета з історичними подіями або особами, з певним історичним середовищем, розшифровуються написи, клейма, марки та інші позначки, нанесені на предмет, та стан збереження предмета. *Робота з атрибуції є процесом поступового накопичення наукових знань про пам'ятку з подальшим документальним оформленням усього комплексу корисної інформації про неї.*

Визначення предмета залежить від ступеня інформації і значущості явища або події, до яких відноситься предмет, від типу, до якого він належить, від призначення, від того, чи він був придбаний під час явища або події, що розглядається, або знайдений багато років по тому, знайдений на тому самому місці, де відбувалася подія, або в іншому, знайдений один предмет або в комплексі з іншими предметами тощо. У процесі атрибуції виявляються всі його суттєві ознаки.

Методичні прийоми атрибуції культурних цінностей традиційні. Це

- історико-архівні дослідження,
- порівняльний аналіз форми, композиції, технічних прийомів виконання з метою зіставлення аналогічних прикладів,
- техніко-технологічне дослідження матеріалу, ступеня старіння тощо.

Правильній атрибуції сприяє графологічне дослідження, в межах якого може проводитися:

- розшифровка графіті,
- визначення підпису або монограми художника (у тому числі рентгенівським методом),
- ідентифікація фірмових марок і клейм майстрів на творах прикладного мистецтва (для цього існують спеціальні каталоги).

Головний метод атрибуційної роботи – послідовне наближення і звуження кола припущень з використанням усіх можливих способів і прийомів.

Точна атрибуція культурних цінностей допомагає зрозуміти їх матеріальну вартість і багато в чому сприяє визнанню їх культурної, історичної цінності.

Проте *наукові методи не завжди досягають мети*. Підписи художників або клейма на кераміці можуть виявитися підробленими і тому головними залишаються традиційні, навіть архаїчні прийоми знавцтва – вірні очі і «художницька інтуїція».

Як бачимо, існує кілька різноманітних визначень поняття «атрибуція», найпростіше з яких це визначення автора художнього твору. Дослідники другої половини ХХ – початку ХХІ ст. уточнюють і розвивають поняття «атрибуція», наголошуючи, що кінцева мета (автор і назва твору) досягається шляхом докладного аналізу предмета, його стилістичних і технологічних особливостей. Атрибуція передбачає виявлення і фіксацію функціонального призначення музейного предмета, історію його походження і побутування, встановлення основних типологічних рис.

3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА АТРИБУЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Проведення атрибуції об'єктів культурної спадщини потребує аналізу нормативно-правових актів, що регулюють проведення атрибуції культурних цінностей (музейних предметів, об'єктів культурної спадщини). Зауважимо, що вони не часто торкаються цієї проблеми. Зокрема, *Закон України «Про охорону культурної спадщини»* (2000 р.) взагалі не згадує це поняття.

Закон України «Про музеї та музейну справу» (1995 р.) також не дає визначення поняттю «атрибуція». Лише при з'ясуванні суті музейного обліку згаданий термін «наукова атрибуція»: *«музейний облік – один з основних напрямів роботи музею, що здійснюється шляхом ведення фондово-облікової документації (у тому числі в електронному вигляді), яка містить назву предмета (прізвище автора твору), датування, місце створення, дату надходження до музею, матеріал, техніку виготовлення, короткий опис, наукову атрибуцію, стан збереження, облікові позначення, та забезпечує можливість їх ідентифікації, правовий статус музейних предметів і музейних колекцій»* (ст. 1).

У ст. 2 Закон визначає діяльність, пов'язану з науковою атрибуцією та експертизою, як один з напрямів діяльності музеїв (поряд з науково-дослідною, культурно-освітньою та ін.).

Положення про Музейний фонд України (2000 р.) взагалі не розглядає термін «атрибуції» музейних предметів, а лише говорить про те, що «інші терміни у цьому Положенні використовуються у значеннях, наведених у Законі України «Про музеї та музейну справу» (249/95–ВР)».

Обов'язкову атрибуцію культурних цінностей, які потрапляють на аукціони чи в роздрібну торговельну мережу, передбачають *«Правила торгівлі антикварними речами»* (2001 р.). Атрибуція визначається як установлення авторства виробу чи твору, часу, місця його створення, стилю, матеріалу, техніки виконання з фіксацією розмірів, (ваги), розпізнавальних

особливостей, стану збереження тощо. Атрибуцію здійснює комісія, до складу якої мають увійти бухгалтер, товарознавець, касир, юрист, архівіст, експерти-мистецтвознавці, інші фахівці з окремих груп антикварних речей згідно з укладеними трудовими договорами (контрактами). Висновки комісії заносяться до графи "Характеристика товару" товарного ярлика.

У Постанові Кабінету міністрів України **«Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення»** (2003 р.) дано визначення *«атрибутивного опису»*, який складається за такими критеріями:

- час створення;
- причетність до історичних подій, культурних традицій народів і пам'яток історії, видатних особистостей, виробників, мануфактур і шкіл;
- рівень визнання автора;
- стан збереженості;
- знаки та позначки;
- комплектність;
- лінійні розміри;
- соціокультурна функція, рівень суспільного визнання;
- унікальність;
- рівень виконавської техніки та популярності;
- наукова значущість;
- оцінна вартість.

Проте термін *«атрибутивний опис»* не є тотожним поняттю *«атрибуція»*.

В Інструкції **«З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України»** (2007 р.) названо поняття *«атрибуція»*, *«наукова атрибуція»*, *«первинна атрибуція»*, *«розгорнута атрибуція»*, *«особлива атрибуція»*.

Термін *«атрибуція»* вживається у словосполученні *«суттєві виправлення атрибуції (стан збереженості, розміри, матеріал та ін.)*, що

вносяться до книг надходжень, інвентарних та спеціальних інвентарних книг». Як бачимо, Інструкція називає окремі атрибутивні ознаки музейних предметів: стан збереженості, розміри, матеріал (ст. 2.8.). У ст. 12.39. поняття атрибуція згадується у зв'язку зі змінами, які отримує предмет в процесі реставрації: «Якщо внаслідок реставрації суттєво змінили зовнішній вигляд предмета та його атрибуцію, перші після реставрації публікації та репродукування пам'ятки мають містити посилання на її реставратора та дослідника».

Поняття «*наукова атрибуція*» згадується (без пояснення) у зв'язку з інвентаризацією музейних фондів, коли фіксуються «наслідки вивчення та наукової атрибуції» (ст. 2.3.1).

Визначення терміну «*первинна атрибуція*» дає ст. 2.2.1. Це – «виявлення основних ознак, що визначають назву, призначення, будову [структуру], матеріал, техніку виготовлення, розміри, авторство, хронологію і географію створення та побутування предмета». У ст. 2.3. уточнено, що первинна атрибуція – це попереднє вивчення музейних предметів матеріали якого фіксуються при їх первинній реєстрації.

Поняття «*розгорнута атрибуція*» (без визначення) згадане у зв'язку з науковою інвентаризацією музейного фонду: «Фіксуються результати розгорнутої атрибуції музейних предметів в інвентарних та спеціальних інвентарних книгах з метою юридичного закріплення предметів за певною музейною колекцією та охорони наукових даних про предмети» (ст. 2.3.).

«*Особлива атрибуція*» (також без визначення) згадана у зв'язку з прийманням музейних предметів на постійне зберігання: «Якщо предмет потребує особливої атрибуції, до акта додаються висновки експертів, завірені і скріплені печаткою відповідної установи, що проводила його експертизу» (ст. 2.1.5). З процитованого тексту можна зробити висновок, що особлива атрибуція – це його експертиза.

Інструкція «*З організації обліку музейних предметів*» (2016 р.) поняття «наукова атрибуція» визначається як дослідження, яке є невід'ємною

частиною обліку музейних предметів і має на меті визначення характеристик предмета, його автора (за наявності), хронологічної належності, достовірності та автентичності, виявлення документального, інформаційного підтвердження його ознак і віднесення предмета до певної групи зберігання (ст. I.3). Та ж стаття відзначає, що всі дані атрибуції фіксуються в науково-уніфікованому паспорті музейного предмета. Як бачимо, атрибуція віднесена до сфери наукового обліку музейних фондів, що підтверджує Стаття II.3.8. яка наголошує, що працівники відділу обліку відповідають за строки проведення наукової атрибуції. Стаття II.1.5. відносить наукову атрибуцію до музейної роботи, пов'язаної із зберіганням та використанням предметів музейного фонду.

В «Інструкції» наголошується на обов'язковому проведенні наукової атрибуції всіх предметів основного фонду в ході якої музейні предмети систематизуються за групами зберігання; а також на можливості внесення змін до наукових уніфікованих паспортів у випадку уточнення наукової атрибуції (авторство, школа, іконографія, датування).

«Інструкція» є одним з перших нормативних документів, що подає основні критерії проведення наукової атрибуції, при цьому визначає їх особливості для предметів різних груп збереження (ст. V.3):

- авторство, тема, сюжет, стилістичні особливості, інформативність (для творів образотворчого мистецтва, архівних документів);
- час, місце створення і побутування (за можливості);
- видова належність (для природничих колекцій);
- матеріал і спосіб виготовлення (ручний, механічний, лиття, кування, карбування, живопис, рукопис, друк тощо);
- розмір, колір, форми, влаштування;
- маса дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- соціальна та етнічна приналежність;
- належність конкретній особі (меморіальність);
- типологічні ознаки шляхом зіставлення з аналогіями;

– стан збереження.

Дані наукової атрибуції є основою для проведення експертизи.

Закон України *«Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»* (1999 р.) лише побіжно згадує поняття «атрибуція», відзначаючи, що: «За згодою особи, яка подарувала Україні культурні цінності, при їх атрибуції та експонуванні зазначається ім'я дарувальника» (ст. 7).

В *«Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України»* (1998 р.) наголошується, що «Визначенню оціночної вартості музейних предметів передують їх наукова атрибуція» (ст. 2).

У ст. 4 перераховані «фактори», які уточнюються в процесі атрибуції:

- авторство, назва твору;
- ступінь відомості автора на світовому художньому ринку;
- належність до тієї чи іншої школи або кола майстрів;
- належність творів пензлю відомого автора або художній школі (школу майстрів);
- беззаперечність авторства;
- наявність документальних даних (написів, позначок, що вказують на авторство, час створення, походження та побутування твору);
- майстерність виконання копії, співвідношення часу створення копії і оригіналу, значимість автора оригінальної картини і автора копії;
- жанрово-композиційні та стилістичні особливості твору;
- художня або історична унікальність твору;
- час створення – у випадках відсутності дати вона встановлюється в процесі атрибуції: приблизно, з точністю до століття, а по змозі і точніше (початок, кінець, середина, чверть століття, десятиріччя).

Названі «фактори» можна назвати основними атрибутивними даними, які з'ясовуються при проведенні наукової атрибуції музейних предметів.

Атрибуція музейних предметів пронизує всі етапи музейної діяльності, але парадоксальним чином, її процес лише побіжно описаний нормативно-

правовими документами в галузі музейної справи і не зафіксований у посадових обов'язках музейних працівників.

4. МІСЦЕ АТРИБУЦІЇ В СИСТЕМІ МУЗЕЙНОЇ РОБОТИ ТА МИСТЕЦЬКОГО (АНТИКВАРНОГО) РИНКУ

Атрибуція – важлива складова системи вивчення музейних предметів. Дослідники розглядають атрибуцію як *пробний камінь науково-дослідної роботи в музеї і разом з тим її найбільш зрілий плід, її вінець*:

– *пробний камінь* – тому що саме на атрибуції працівник музею, особливо художнього, «пробує своє око, шліфує своє чуття, перевіряє свої пізнання»;

– *вінець* – тому, по-перше, що, як каже Макс Фрідлендер, «тільки з найглибшого проникнення в сутність творчої особистості народжується уміння дізнатися і визначити майстра», і тому, крім того, що своїм повним життям твори музею починають жити лише тоді, коли з його експозиції зникають ярлики: «Невідомий майстер XVI століття», «Французька школа», «Коло Рубенса» і т. д., і коли зали музею наповнюються голосами не анонімів, а майстрів з певними, нехай навіть не завжди великими іменами.

Сьогодні дослідники по-різному трактують як саме поняття «атрибуція», так і те, до якого виду роботи віднести атрибуцію. Стосовно музеєзнавців, то одні вважають її видом науково-дослідної роботи (О. Кагарлицький, С. Івахно) інші – науково-фондової (І. Довжук). Автори посібника «Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв» (П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко) вважають «попередню атрибуцію» одним з етапів наукового комплектування фондів.

Місце атрибуції в системі музейної роботи визначається і в інших посібниках з музеєзнавства. І. Дорош та Т. Соломонова у «Короткому словнику термінів з музейної справи» наголошують, що атрибуція є складовою «вивчення музейного предмета», що складає основний напрям науково-дослідної роботи в музеї. Під час атрибуції, на думку укладачів, виявляється музейне значення предмета (культурної цінності). О. Салата

називає атрибуцію одним із напрямів музейної діяльності.

Отож, до сьогодні залишається певна плутанина з розумінням атрибуції та належністю її до того чи іншого виду музейної роботи. Одні дослідники вважають атрибуцію складової каталогізації музейних предметів, інші – складовою науково-фондової роботи, а треті – науково-дослідної роботи.

На нашу думку, первісна (початкова) атрибуція, яка проводиться при надходженні предмету музейного значення до музею і переведенні його в стан музейного предмету, є складовою науково-фондової роботи. Подальші дослідження, пов'язані з музейним предметом, тобто власне атрибуція, є складовою науково-дослідної роботи. До цього ж напрямку музейної роботи відноситься додаткова атрибуція і переатрибуція.

У зв'язку з формуванням антикварного ринку атрибуційні методи дослідження застосовуються і для оцінки культурних цінностей. Тому доцільним буде визначення *атрибуції як виду оціночної діяльності*, заснованої на практичному і теоретичному досвіді фахівця у вузькому напрямку мистецтва і спрямованої на виявлення документального, інформаційного забезпечення у визначенні типології предмета для підтвердження його авторства, хронологічної приналежності, автентичності.

У словниках і на сайтах фірм, що займаються експертизою культурних цінностей, атрибуція визначається як наукова галузь і комплекс досліджень, а також як вид оціночної діяльності. Так, на сайті фірми «ІН Консалтинг» атрибуцію визначено як вид оціночної діяльності, заснованої на практичному і теоретичному досвіді фахівця у вузькому напрямку мистецтва і спрямованої на виявлення документального, інформаційного забезпечення у визначенні типології предмета для підтвердження його авторства, хронологічної приналежності, автентичності. Саме ж формулювання поняття «атрибуція» включає *кілька видів оцінки*, зокрема: ідентифікацію за видом (асортиментна), стилем, за змістом (час створення, автор і т. д.).

Мета діяльності, яку проводять фахівці, що працюють на ринку образотворчого мистецтва, – в комісійних магазинах, аукційних фірмах та ін.

і тієї, яку виконують наукові співробітники в музеях, галереях, реставраційних та науково-дослідних установах, – одна: правильно виконати атрибуцію твору мистецтва, тобто виявити оригінальність, копійність або імітацію, його автора, школу, час створення, дані про сюжет або людину, зображену на портреті, походження, збереження, реставраційні втручання, при необхідності – його вартість. Для цього потрібні глибокі знання, значний досвід і певні здібності.

Практична відмінність роботи одних фахівців від інших визначається наступним: ті, хто працює на ринку, в найкоротші терміни переглядають велику кількість різноманітних творів, виявляючи серед них гідні комерційного інтересу, для обґрунтування чого необхідні основні атрибуційні параметри. А в музейній діяльності відбір може здійснюватися у більш тривалі терміни, як і атрибуційна робота, але вони повинні носити науково обґрунтований і глибоко аргументований характер. Для цього використовуються дослідження в галузі гуманітарних і природничих наук. Це вносить певну специфіку в характер поведінки, створює зовнішню ілюзію значної відмінності і породжує міф про переваги тих, хто працює на ринку над музейними працівниками або навпаки.

Даний міф, відкрито викладається або завуальовано передбачуваний, є дуже сумнівним і виходить швидше не з професійних інтересів. По-перше, тому, що в роботі одних й інших важливий результат – професійно зроблений висновок, важлива його якість, так як помилка коштує вкрай дорого не тільки комусь із клієнтів (продає або купує), але і експерту, якщо помилка буде виявлена. По-друге, якість укладання атрибуційного висновку залежить від професіоналізму виконавця, а так як зростання цін на твори мистецтва в останні роки відбувається досить стрімко, то ринок змушений звернутися до тих, хто і раніше професійно здійснював цю роботу – до музейних працівників, які практично виступають в двох названих іпостасях.

Отож, атрибуція – складова науково-фондової та науково-дослідної роботи музею. Активно використовується і в системі антикварного ринку для

оцінки культурних цінностей.

5. АТРИБУЦІЯ МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ

Основні етапи вивчення музейних предметів. Теоретичне обґрунтування поняття «вивчення музейних предметів» стало складатися у вітчизняному музеєзнавстві в 1960-і рр., коли воно почало набувати самостійного значення.

І. Дорош та Т. Соломонова у «Короткому словнику термінів з музейної справи» під «вивченням музейного предмета» розуміють встановлення музейного значення предмета через виявлення його наукової, експозиційної чи історичної цінності. Здійснюється шляхом наукового опрацювання музейного предмета з метою його підготовки до всебічного музейного використання. Включає в себе атрибуцію, класифікацію, систематизацію та інтерпретацію. Основний напрям науково-дослідної роботи в музеї.

У нинішньому музеєзнавстві вивчення музейних предметів складається з трьох послідовних етапів:

- атрибуції предметів,
- їх класифікації та систематизації,
- критичного аналізу та інтерпретації (тлумачення)

та є основною складовою частиною фондової та науково-дослідної роботи музейних закладів.

1. Класифікація (від лат. *classis* – клас і *facio* – роблю) – система розподілу об'єктів (процесів, явищ) за класами (групами тощо) відповідно до визначених ознак, тобто об'єднання предметів за встановленими ознаками. Мета класифікації – встановлення взаємозв'язків між предметами; поділ їх на групи у відповідності з усіма істотними ознаками (загальна класифікація) або по одному з них (приватна класифікація). В залежності від обраного принципу це буде класифікація:

- хронологічна – за часом створення або побутування предметів,
- географічна – за місцем створення чи побутування предметів,
- авторська або іменна – об'єднання предметів, що відносяться до

однієї особи,

- тематична – встановлює відношення до тем профільної дисципліни,
- предметна – групування предметів за призначенням або сюжетом.

Завдання *створення універсальної класифікації* як ніколи актуальне, її наявність дозволить встановити чіткі критерії атрибуції культурних цінностей, та обмежить коло істотних ознак культурної цінності кінцевим числом параметрів.

На основі прийнятих музеєм класифікацій здійснюється *систематизація* (від гр. *systema* – ціле, що складається із частин) – процес зведення розрізнених знань про предмети (явища) в єдину наукову систему. Тобто угруповання реально існуючих в музейному зібранні предметів за допомогою карток або сучасних електронних засобів систематизації і зберігання наукової інформації. Створюється система каталогів, відповідно до класифікаційної схеми.

2. Критичний аналіз та інтерпретація (лат. *Interpretatio*) – роз'яснення, тлумачення музейних предметів як джерел знань і емоцій. В основі цього етапу лежить синтез результатів атрибуції та систематизації. При цьому встановлюються справжність, достовірність, репрезентативність предмета, обсяг інформації, що міститься в ньому, його атрактивні (привабливі), експресивні (вираження почуттів, переживань) та комунікативні якості, належність до типових або унікальних предметів і, нарешті, – музейна цінність. Дослідник може вивчати не тільки окремі предмети, але і їх сукупність, яка становить колекцію.

Як бачимо ні «класифікація», ні «інтерпретація» не встановлює автентичність об'єкта культурної спадщини, ім'я автора, місце та час створення та ін. – цим займається атрибуція.

3. Атрибуція є не лише першим, а й найголовнішим, найбільш відповідальним етапом вивчення музейних предметів, під час якого виявляється та оцінюється значний комплекс інформації про об'єкт культурної спадщини.

Попри брак теоретичних розробок з проблем атрибуції в попередні десятиліття, на практиці музейні заклади активно досліджували свої збірки. Навіть незважаючи на те, що термін «атрибуція» не вживався, музейні працівники намагалися встановити матеріал і спосіб виготовлення, форму, колір, розміри та ін. предмета, що було своєрідним процесом атрибуції. Музейні працівники у синонімічному значенні використовували термін «опис»). Усі отримані відомості фіксувалися в облікових документах музеїв.

Як стверджують дослідники, атрибуція передбачає виявлення і фіксацію функціонального призначення музейного предмета, історію його походження і побутування. Систематизація (класифікація) встановлює зв'язки даного предмета з одиницями музейної збірки. Інтерпретація являє собою синтез атрибуції і систематизації (класифікації). У рамках інтерпретації встановлюється семіотичний статус музейного предмета як тексту, що підсилює ціннісну його значимість. До того ж музейна цінність предмета не обмежується його науковою цінністю, адже музейну пам'ятку можна розглядати з погляду історичної, художньої, естетичної, мистецької та комунікативної вартості.

Музейна атрибуція. Вважаючи атрибуцію частиною музейної роботи, сучасні дослідники виокремлюють і поняття «*музейна атрибуція*», тобто дослідницьке визначення музейного предмета, яке дає можливість визначити всі властиві йому основні типологічні ознаки (атрибутивні дані).

У «Словнику-довіднику з термінології музейної справи» (Р. Микульчик, П. Слободян, Є. Діденко, Т. Рак) дається таке визначення суті *атрибуції музейного предмета*:

1. Установлення основних ознак, які визначають тип, назву, матеріал, розміри, техніку виготовлення, авторство, хронологію і географію природного існування музейного предмета. Під час атрибуції старих зборів розшифровують написи на етикетках і самих предметах, адміністративно-територіальну належність місць збору, визначають ступінь збереження предмета й проводять опис його пошкоджень.

2. Дослідницьке визначення музейного предмета, яке дає можливість визначити притаманні йому основні ознаки: матеріал, форму, розміри, техніку виготовлення, стиль, авторство, хронологію і географію побутування, розшифрування написів на клеймах і марках, визначення ступеня збереження і опис пошкоджень цього предмета.

Крім визначення поняття «атрибуція» автори словника вводять термін «*атрибутивні дані*», до яких віднесено «дані про властивості й ознаки музейного предмета».

Отже, *музейна атрибуція* – опис предмета музейного значення за певними, встановленими правилами параметрами – ознаками предмета:

- фізичні властивості,
- функціональне призначення,
- історія походження та побутування.

Для цього встановлюється:

- матеріал і спосіб виготовлення предмета (ручний, механічний, кування, карбування, лиття, живопис, гравюра, літографія, лист, друк та ін),
- колір,
- форма,
- розмір,
- вага (у випадку з предметами нумізматики і предметами з дорогоцінних металів),
- влаштування,
- авторство,
- стилістичні особливості,
- час і місце створення і побутування предмета,
- соціальне та етнічне середовища побутування,
- історичне та меморіальне значення.

Для образотворчих, письмових, фоно-, фото- і кіноджерел визначаються також тема і сюжет.

В ході атрибуції:

– розшифровуються написи, клейма, марки та інші нанесені на предмет знаки,

– визначається ступінь його збереження і описуються наявні на ньому пошкодження.

У процесі визначення музейного предмета проводиться зіставлення всіх притаманних йому ознак, він порівнюється з іншими аналогічними і спорідненими йому предметами.

У цій роботі велику допомогу надає *наукова і довідкова література* – монографії, довідники, каталоги, путівники. Існують також видання, спеціально призначені для допомоги у визначенні предметів – визначники. Вони являють собою ілюстровані видання, в яких виділені і описані ознаки, властиві тій чи іншій групі споріднених предметів. Одні визначники описують предмети, родинні за матеріалом, інші описують ознаки предметів, споріднених за призначенням або середовищі побутування.

Окремі факти, отримані в ході дослідження, не є предметом атрибуції. Ці дані аналізуються, порівнюються з ознаками, виявленими на інших типових предметах і на підставі цього робиться заключний висновок, про автентичність, хронологічну приналежність предмету, що представляє професійну оцінку виявлених фактів. Така оцінка може змінюватися в процесі виявлення нових фактів, отриманих при роботі над предметом.

Ключовим по відношенню до будь-якої пам'ятки є *комплекс запитань, описаних у науково-уніфікованому паспорті*. Однак у ході атрибуції можуть бути виявлені *інші важливі інформаційні аспекти*, які суттєво впливатимуть на результати визначення загальної культурної цінності пам'ятки. У зв'язку з тим, що сьогодні проходить активний процес становлення музейної атрибуції, різні дослідники та музейні працівники розробляють основні критерії (параметри) атрибутування музейних предметів, іноді відповідно до своїх колекцій. Наведемо окремі з них.

При атрибуції музейного предмета необхідно звернути увагу і відобразити в описі *наступні параметри*:

- 1) назва предмета;
- 2) інвентарний номер, шифр;
- 3) джерело надходження (відоме чи ні);
- 4) справжність (оригінал або копія);
- 5) наявність легенди (історія створення, функціонування, знахідки, надходження тощо);
- 6) написи, клейма, геральдичні знаки (копіюються в описі один до одного з урахуванням орфографії та пунктуації оригіналу);
- 7) матеріали;
- 8) техніка виконання, спосіб виготовлення;
- 9) розміри (вказуються в сантиметрах: довжина, висота, ширина, глибина, діаметр і т. д.);
- 10) форма і влаштування (слід звернути увагу на складні предмети, які складаються з кількох деталей);
- 11) коротка характеристика предмета (власне його опис, до якого можуть входити і пункти 10, 12–14);
- 12) стилістичні особливості (особливо важливо для творів мистецтва);
- 13) призначення предмета;
- 14) час і місце створення (іноді точно дата невідома, тоді і потрібно зробити власне атрибуцію – встановити дату створення за стилістичними особливостями і непрямими даними);
- 15) авторська приналежність;
- 16) соціальна приналежність;
- 17) етнічна приналежність;
- 18) належність конкретній особі (важливо для меморіального предмета);
- 19) збереження.

Схема атрибуції, запропонована В. Бітаєвим, В. Шульгіним та С. Шманом, включає такі дані:

1. *Авторство*. Встановлюються відомості про автора: ім'я, по батькові,

псевдонім художника (або школа), звання, стислі відомості про життя, де і в кого вчився, в яких виставках брав участь. Для гравюр, літографій та інших видів друкованої техніки необхідно встановити обох авторів (художника і гравера), з якого оригіналу зроблена гравюра.

2. *Назва твору, його стислий зміст, мистецтвознавчий аналіз.* Оригінал, копія (місце збереження оригіналу). У характеристиці змісту твору розкриваються тема, сюжет, композиція, колорит, стиль, школа, напрямок. Слід детально викласти, що зображено на першому, другому, третьому планах картини або графічного листа. Від того, наскільки глибоко і точно складено характеристику предмета, залежить, як глибоко і всебічно буде розкрито зміст твору. Якщо ми просто скажемо, що дана картина написана на євангельський сюжет, то ми нічого не скажемо ні про картину, ні про художника. Слід зазначити, що до опису предмета вносяться дані лицьового та зворотного боків твору.

3. *Творча історія:* виникнення теми, час та місце створення твору, процес створення (використання натури, фото тощо). В описі гравюр, літографій та інших видів друкованої продукції зазначається також дата оригіналу, з якого зроблена гравюра, і різниця в датуванні виготовлення дошки даного відтиску. У разі розходження з датою, зазначеною на самому творі, це теж необхідно вказати.

4. *Історія побутування твору* (в яких колекціях перебувала, на яких виставках експонувалася).

5. *Матеріал, техніки, розміри.* Ці позиції потребують спеціальних знань, а іноді і спеціального аналізу. Зазначаючи розміри, слід мати на увазі, що для площинних предметів вказується висота і ширина, для об'ємних – висота, ширина і глибина. Для друкованої графіки – два розміри: розмір листа і розмір дошки, судячи з відтиску.

6. *Обрамлення* (рами тощо).

7. *Комплектність.*

8. *Наявність позначок: підписів і написів.* Написи, пов'язані із сюжетом

твору, слід наводити повністю тією самою мовою і з тим самим написанням, як вони існують на предметі.

9. *Стан збереження. Реставрація.* Необхідно вказати: де, коли, ким і як проводилася реставрація, номер і дату протоколу реставраційної ради.

10. *Наявність копій.*

11. *Бібліографія.* Публікації (де друкувалися, репродукувалися), спосіб друку, тираж, копії (ким виготовлялися, коли, де, з якою метою), відгуки і рецензії.

12. *Джерело надходження* (архівні дані, літературні, усні та ін.).

13. *Додатки* (фото, замальовки, письмові свідоцтва та ін.).

Атрибуція (визначення) предмета дає можливість *класифікувати його, тобто встановити належність до тієї чи іншої групи предметів, об'єднаних за тими чи іншими ознаками, а потім виявити місце предмета у системі цих груп.* Природа предметів обумовлює їхні інформативні можливості й особливості, визначає їхню належність до конкретного типу.

Атрибутування може проводитися:

– усно або письмово,

– у формах *анотації* (зазвичай в музейній, виставкової експозиції та каталогах колекцій), *історичної довідки* (частіше щодо пам'яток архітектури), *бібліографічного пошуку.*

За наслідками атрибуції укладається *документація* про пам'ятку (музейний предмет):

– облікові документи – *науково-уніфікований паспорт* або *спеціальний атестат* (супровідний документ) із подальшим використанням цих відомостей у *Протоколі оцінки пам'ятки культури;*

– *науково-довідковий апарат* музейних фондів і використовуються при створенні *спеціалізованих банків інформації, систематизації* результатів наукових досліджень або як інформаційний носій при здійсненні науково-дослідної і культурно-освітньої роботи у музейній справі.

Інформація, яка вноситься в паспорт, підводить підсумок науковій

атрибуції музейного предмета і відображує не тільки свідчення, що містяться в польовій і обліковій документації, але й отримані в ході наукового вивчення.

Більшість полів науково-уніфікованого паспорта музейного предмета відведені для інформації, яку отримано в результаті атрибуції даного предмета. Тобто атрибуція – це і процес вивчення предмета і його результат. На думку О. Романчук, до переваг науково-уніфікованого паспорта музейного предмета відносять: фондний номер; дату (день, місяць, рік) надходження предмета; ким переданий предмет; матеріальність; виконання; прізвище та підпис складача картки. Недоліками ж є: не завжди вірно зроблений опис предмета; фотографія фіксує предмет у двомірному просторі; відсутній масштаб фотографії; неможливо виконати виміри за фотографіями. На практиці інколи виконавець опису допускає помилки, що обмежує наукові пошуки дослідника.

Рекомендації до укладання документації по атрибуції музейних предметів:

- тексти не повинні бути описовими і не містити емоційні характеристики, припущення;
- не плутати опис музейного зі станом його збереження;
- добре знати термінологію: збереження повне, неповне, втрати, заломы, надриви, плями, втрата титульного листа і т. д.;
- слід назвати можливе джерело надходження – експедиція, дар, закупівля і т. д.;
- найменування матеріалу завжди починається з іменника в називному відмінку: рукопис чорновий, ніж солдатський, кільце для серветок, підставка для столового приладу, перочистка, чорнильниця і т. д.;
- матеріал і техніка виготовлення наводяться також в називному відмінку: папір, картон, олія, чорне чорнило, друк, штампування, дерево, метал, срібло, травлення, камінь, різьблення по каменю, шкіра, тканина і т. д.;
- розмір дається в сантиметрах для листового матеріалу (рисунок,

рукопис, документ, афіша, фотографія і т. д.) обов'язково спочатку по вертикалі, потім по горизонталі.

Основні вимоги, які пред'являються до атрибуції, – це вміння чітко, ясно, відзначаючи характерні особливості і деталі, без особистісно-емоційного ставлення упорядника так описати предмет, щоб його можна було б увявити не бачачи.

Складний лабіринт атрибуційних пошуків потребує чималого *досвіду і професійних знань*, вміння виділяти головні і другорядні питання, оцінювати достовірність наявних доказів.

Вивчення предмета не має сенсу без знань про суспільне значення його в історії і у відповідний сучасний період.

Незважаючи на спільність рис *пам'яток культури*, що відносяться до будь-яких типів, під час атрибуції кожна з них потребує *індивідуального підходу*.

Проте остаточне вивчення окремих пам'яток, після якого немає чого додати, не лише нереальне, але й принципово неможливе. Розвиток науки сприяє подальшому науковому дослідженню, впливає на людське сприйняття.

Таким чином, *«повнота» вивчення музейного предмета залишається відносною й обмеженою*, залежно від можливостей науки на кожному з етапів її розвитку і від можливостей людського суспільства.

Як бачимо, поняття «атрибуція» тісно пов'язане з вивченням музейних предметів і, разом з класифікацією та інтерпретацією, розглядається вченими як один з етапів наукового опрацювання музейних предметів та колекцій.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

- 1. Визначення справжності чи фальшивості рукописного тексту і встановлення його автора - це:*
 - А) фольклорна атрибуція;
 - Б) мистецтвознавча атрибуція;
 - В) літературознавча атрибуція.
- 2. Встановлення приналежності анонімного художнього твору певному авторові, місцевій чи національній художній школі - це:*
 - А) мистецтвознавча атрибуція;
 - Б) джерелознавча атрибуція;
 - В) літературознавча атрибуція.
- 3. Опис предмета музейного значення за певними, встановленими правилами параметрами - це:*
 - А) мистецтвознавча атрибуція;
 - Б) джерелознавча атрибуція;
 - В) музейна атрибуція.
- 4. Початково атрибуція як галузь (система) знань формувалася як напрям...:*
 - А) мистецтвознавства;
 - Б) джерелознавства;
 - В) музеєзнавства.
- 5. Початково завданням атрибуції як галузі (системи) знань було визначення...:*
 - А) ідеї пам'ятки;
 - Б) матеріалів і технік створення пам'ятки;
 - В) автора пам'ятки.
- 6. «Ідеальною метою атрибуції» є встановлення:*
 - А) легенди пам'ятки;
 - Б) автора пам'ятки;
 - В) історичного значення пам'ятки.

7. *Накопичення наукових знань про пам'ятку, яка здійснюється вузьким фахівцем для ведення наукових паспортів в музеях, формування колекцій культурних цінностей - це:*
- А) атрибуція;
 - Б) комплектування;
 - В) облік.
8. *Наділення (приписування) об'єкту різних властивостей і ознак на основі зовнішніх (візуальних) даних - це:*
- А) атрибуція;
 - Б) предмет атрибуції;
 - В) мета атрибуції.
9. *Об'єкт культурної спадщини (культурна цінність), наданий для дослідження - це:*
- А) об'єкт атрибуції;
 - Б) предмет атрибуції;
 - В) завдання атрибуції.
10. *Надати (присвоїти) предмету ім'я, встановити авторство, описати його зовнішні властивості - це:*
- А) мета атрибуції;
 - Б) предмет атрибуції;
 - В) завдання атрибуції.
11. *Ідентифікація об'єкта атрибуції з деяким ступенем ймовірності - це:*
- А) мета атрибуції;
 - Б) предмет атрибуції;
 - В) завдання атрибуції.
12. *Отримання відомостей, що раніше не були відомі науці або уточнення існуючих — це ... функція атрибуції:*
- А) облікова;
 - Б) наукова;
 - В) інформаційна.

13. *Нагромадження відомостей про культурну цінність — це ... функція атрибуції:*
- А) облікова;
 - Б) наукова;
 - В) інформаційна.
14. *Назвіть головний метод атрибуційної роботи:*
- А) ідентифікація фірмових марок і клейм майстрів на творах прикладного мистецтва;
 - Б) послідовне наближення і звуження кола припущень з використанням усіх можливих способів і прийомів;
 - В) порівняльний аналіз форми, композиції, технічних прийомів виконання.
15. *Визначення «атрибутивного опису» дано у:*
- А) Законі України «Про музеї та музейну справу»;
 - Б) Законі України «Про охорону культурної спадщини»;
 - В) Постанові КМ України «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення».
16. *Поняття «атрибуція», «наукова атрибуція», «первинна атрибуція», «розгорнута атрибуція», «особлива атрибуція» названі у:*
- А) Законі України «Про музеї та музейну справу»;
 - Б) Інструкції «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України»;
 - В) Постанові КМ України «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення».
17. *Одним з перших нормативних документів, що подає основні критерії проведення наукової атрибуції культурних цінностей є:*
- А) Інструкція «З організації обліку музейних предметів»;
 - Б) Законі України «Про охорону культурної спадщини»;
 - В) Інструкція «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток

державної частини Музейного фонду України».

18. *Поняття «вивчення музейних предметів» склалося у музеєзнавстві у:*
- А) 1960-х роках;
 - Б) 1980-х роках;
 - В) 1990-х роках.
19. *Установлення основних ознак, які визначають тип, назву, матеріал, розміри, техніку виготовлення, авторство, хронологію і географію природного існування музейного предмета – це:*
- А) атрибуція;
 - Б) класифікація;
 - В) інтерпретація.
20. *Дослідницьке визначення музейного предмета, яке дає можливість визначити притаманні йому основні ознаки - це:*
- А) атрибуція;
 - Б) класифікація;
 - В) інтерпретація.
21. *Своєрідним синонімом атрибуції в музейній справі є термін:*
- А) характеристика;
 - Б) аналіз;
 - В) опис.
22. *Атрибутивні дані - це:*
- А) основні властивості й ознаки музейного предмета;
 - Б) відомі властивості й ознаки музейного предмета;
 - В) невідомі властивості й ознаки музейного предмета.
23. *У перекладі з латинської поняття «атрибуція» означає:*
- А) властивість;
 - Б) характерна риса;
 - В) прикмета;
 - Г) означення;
 - Д) символ.

24. У перекладі з латинської поняття «атрибуція» означає:
- А) передавати;
 - Б) пояснювати;
 - В) наділяти;
 - Г) відзначати;
 - Д) приписувати.
25. Людина, яка володіє певною сумою знань в тій чи іншій галузі, до якої відноситься предмет, наданий для дослідження (мистецтвознавства, археології, етнології та ін.) - це:
- А) суб'єкт атрибуції;
 - Б) предмет атрибуції;
 - В) голова експертної комісії;
 - Г) музейний працівник;
 - Д) працівник антикварного магазину (експерт).
26. Назвіть основні принципи атрибуції:
- А) об'єктивність;
 - Б) формалізм;
 - В) всебічність;
 - Г) комплексність;
 - Д) інформаційність.
27. Назвіть основні функції атрибуції:
- А) інформаційна;
 - Б) комплектувальна;
 - В) фондова;
 - Г) наукова;
 - Д) облікова.
28. За В. Шестаковим атрибуція культурних цінностей являє собою систему взаємодії наступних елементів...:
- А) об'єкт атрибуції;
 - Б) суб'єкт процесу атрибуції;

- В) «чорний ящик»;
 - Г) навколишнє середовище;
 - Д) ідеальна модель навколишнього світу.
29. *Атрибуція визначається як:*
- А) складова науково-фондової роботи;
 - Б) частина виставково-експозиційної роботи;
 - В) складова науково-дослідної роботи;
 - Г) напрям збирацької роботи музею;
 - Д) вид оціночної діяльності.
30. *«Вивчення музейних предметів» включає:*
- А) атрибуцію;
 - Б) комплектування;
 - В) облік;
 - Г) класифікацію;
 - Д) інтерпретацію .
31. *Музейна атрибуція це:*
- А) установлення основних ознак предмету;
 - Б) визначення музейного предмета;
 - В) встановлення вартості музейного предмета;
 - Г) класифікація музейних предметів;
 - Д) інтерпретація музейних предметів.
32. *Атрибутивні дані — це:*
- А) властивості музейного предмета;
 - Б) ознаки музейного предмета;
 - В) написи та підписи на музейному предметі;
 - Г) розміри музейних предметів;
 - Д) соціальна та етнічна приналежність музейних предметів.
33. *Назвіть документи, які укладаються за наслідками атрибуції музейного предмета / культурної цінності:*
- А) науково-уніфікований паспорт;

- Б) протокол оцінки;
 - В) інвентарна книга.
34. *Вперше визначення поняття «наукова атрибуція» дано у:*
- А) Інструкції «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України»;
 - Б) Законі України «Про музеї та музейну справу»;
 - В) Інструкції «З організації обліку музейних предметів».
35. *Термін «наукова атрибуція» вперше названий у:*
- А) Законі України «Про охорону культурної спадщини»;
 - Б) Законі України «Про музеї та музейну справу»;
 - В) Положенні про Музейний фонд України.
36. *Закон України «Про музеї та музейну справу» відносить атрибуцію до:*
- А) науково-дослідної роботи;
 - Б) фондової роботи;
 - В) визначає як окремий вид музейної роботи.
37. *Основні параметри «атрибутивного опису» культурних цінностей вперше визначені у:*
- А) Законі України «Про музеї та музейну справу»;
 - Б) Постанові «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення»;
 - В) Положенні про Музейний фонд України.
38. *В Інструкції «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України» «наукова атрибуція» згадується у зв'язку з:*
- А) науковим вивченням музейних предметів;
 - Б) науковою інвентаризацією музейних фондів;
 - В) прийманням музейних предметів на постійне зберігання.
39. *Поняття «атрибуція», «наукова атрибуція», «первинна атрибуція», «розгорнута атрибуція», «особлива атрибуція» названі у:*
- А) Законі України «Про музеї та музейну справу»;

- Б) Інструкції «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України»;
- В) Положенні про Музейний фонд України.
40. *Поняття «розгорнута атрибуція», «особлива атрибуція» визначені у:*
- А) Законі України «Про музеї та музейну справу»;
- Б) Інструкції «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України»;
- В) не визначені.
41. *«Первинна атрибуція» - це:*
- А) попереднє вивчення музейних предметів;
- Б) виявлення основних ознак предмета;
- В) встановлення лише назви предмета;
- Г) облік музейних предметів;
- Д) передреставраційний огляд музейних предметів.
42. *Одним з перших нормативних документів, що подає основні критерії проведення наукової атрибуції, є:*
- А) Закон України «Про музеї та музейну справу»;
- Б) Інструкція «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України»;
- В) Інструкція «З організації обліку музейних предметів».
43. *Інструкція «З організації обліку музейних предметів» визначає наступні основні критерії проведення наукової атрибуції творів образотворчого мистецтва:*
- А) авторство;
- Б) матеріали;
- В) інформативність;
- Г) належність конкретній особі.
44. *Інструкція «З організації обліку музейних предметів» визначає наступні основні критерії проведення наукової атрибуції творів образотворчого мистецтва:*

- А) тема;
- Б) сюжет;
- В) спосіб виготовлення;
- Г) стилістичні особливості.

45. *Закон України «Про охорону культурної спадщини» прийнятий:*

- А) 1995 р.;
- Б) 2000 р.;
- В) 2003 р.

46. *Закон України «Про музеї та музейну справу» прийнятий:*

- А) 1995 р.;
- Б) 2000 р.;
- В) 2007 р.

47. *Інструкція «З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України» прийнята:*

- А) 2005 р.;
- Б) 2007 р.;
- В) 2016 р.

48. *Інструкція «З організації обліку музейних предметів» прийнята:*

- А) 2009 р.;
- Б) 2013 р.;
- В) 2016 р.

**РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО ТЕМИ
«АТРИБУЦІЯ ЯК НАУКОВА ГАЛУЗЬ ТА КОМПЛЕКС ДОСЛІДЖЕНЬ»**

- 1.
2. Атрибуція культурних цінностей. URL: <http://inconsulting.com.ua/ru/ekspert-i-ocenka/antikvariat/atribuciya-cenostey.html>.
3. Атрибуція, технологічне дослідження і експертиза. URL: <http://art-con.ru/node/3517>.
4. Бітаєв В. А., Шульгіна В. Д., Шман С. Ю. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей: Навч.-метод. посібн. Київ: НАКККіМ, 2010. 128 с. URL: http://library.nakkkim.edu.ua:8080/libdoc/knugu/knygy2/mystectvoznavci/bitae_v_metod_zasady.pdf.
5. Верхотурова М. А., Перемибіда Д. О. Каталоги музейних зібрань гармат XIV–XVIII століть: сучасний стан в Україні, проблеми побудови. *Військово-науковий вісник*. 2020. Вип. 34. С. 161–171. URL: https://www.academia.edu/Верхотурова_Перемибіда_161_171 .
6. Горішевський П., Ковалів М., Мельник В. та ін. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: Посібник / Під ред. В. Великочого, Н. Гасюк. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 64 с.: іл. URL: http://fs3.www.ex.ua/get/4348828d4b8d9a6b73b91e41a6c80208/36871139/museum_posibnyk.pdf.
7. Дмитренко А. Атрибутивні ознаки ємностей для збирання ягід (набирачі): за музейними колекціями. *Науковий вісник Національного музею історії України*. Київ, 2022. С. 164–198.
8. Дмитренко А. Атрибутивні ознаки ставних рибальських пристосувань Березнівщини (за експедиційними матеріалами). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Зб. Наук. пр. Вип. XIX:

- Матеріали історико-краєзнавчої конференції «Нова та новітня історія Волині». Рівне, 2021. С. 34–39.
9. Дмитренко А. Атрибуція жіночого стегового вбрання: спідниці (за збірками Волинського краєзнавчого музею і Музею етнографії Волині та Полісся при СНУ ім. Лесі Українки). *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 2016. 2-ге видання / редкол.: В. Г. Чернець (голова) та ін. К.: НАКККіМ, Видавець Олег Філюк, 2016. С. 167–172.
 10. Дмитренко А. Атрибуція кераміки: за фондами Музею етнографії Волині та Полісся при ВНУ імені Лесі Українки та Волинського краєзнавчого музею: навчально-методичний комплекс. Луцьк: Терен, 2022. 100 с.
 11. Дмитренко А. Атрибуція натільного одягу українців (за збірками Музею етнографії Волині та Полісся при СНУ ім. Лесі Українки та Волинського краєзнавчого музею): Навчально-методичний комплекс для студентів. Луцьк, 2017. 174 с.
 12. Дмитренко А. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень. Методичні рекомендації. Луцьк: Терен, 2018. 48 с.
 13. Дмитренко А. Декорування світлоглиняних виробів із збірки Музею етнографії Волині та Полісся при Волинському національному університеті імені Лесі Українки як важлива атрибутивна ознака. *Наукові записки*. 2021. № 11. Збараж, 2021. С. 254–262.
 14. Дмитренко А. Етнографічна збірка із Кременеччини у Волинському музеї: особливості формування та основні атрибутивні ознаки. *Наукові записки* (Національного заповідника «Замки Тернопілля»). 2022. № 12. Збараж, 2022. С. 309–317.
 15. Дмитренко А. Залучення фахівців-практиків до формування професійних компетентностей здобувачів при вивченні ОК «Основи атрибуції та експертизи культурних цінностей». *Актуальні питання музеєзнавства, пам'яткознавства: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Мукачево: РВВ МДУ, 2023. С. 58–60.

16. Дмитренко А. Атрибутивні ознаки жіночих сорочок із фондів Маневицького краєзнавчого музею. *Науковий вісник Національного музею історії України*. Число 7 / Відп. ред. Б. К. Патриляк. Київ: Національний музей історії України, 2021. С. 159–177.
17. Дмитренко А. Атрибуція кераміки: за фондами Музею етнографії Волині та Полісся при ВНУ імені Лесі Українки та Волинського краєзнавчого музею: навчально-методичний. Луцьк: Терен, 2022. 100 с.
<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21149/2/dmytrenko.pdf>.
18. Дмитренко А. До атрибуції музейних експонатів: бджільницьке лазиво в експозиції Волинського краєзнавчого музею. *Волинський музей: історія і сучасність*. Наук. зб. Вип. 6 / Упоряд. Є. Ковальчук, М. Мігас. Луцьк, 2019. С. 208–216.
19. Дмитренко А. Музеї: колекції, експозиції, атрибуція, музейники: збірник статей: Наук. вид. Луцьк: Терен, 2020. 348 с.: іл.
20. Дмитренко А. Нормативно-правова база атрибуції культурних цінностей. *Гуманітарний простір науки: досвід і перспективи*: Зб. матеріалів XXI міжнарод. наук.-пр. інтернет-конф. 2 липня 2019 р. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 23. С. 33–38.
21. Дмитренко А. Початок формування знавцтва як основи атрибуції творів мистецтва. *Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»*, 6 березня 2018 року. Зб. Наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 30–36.
22. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.99, № 1068-XIV. URL: http://www.archives.gov.ua/International/99_1068.php.
23. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р.. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/ed20020220>.
24. Індутний В. В. Оцінка пам'яток культури. Київ: СПД Моляр С. В., 2009. 537 с.

25. Інструкція з музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України від 25 жовтня 2007 р. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/88140>.
26. Калашникова О. Л. Ідентифікація та вартісна оцінка культурних цінностей. Навчальний посібник. Київ: Вища освіта, 2006. 287 с.: ілл. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2322/1/Ідентифікація%20та%20вартісна%20оцінка%20культурних%20цінностей.pdf>.
27. Калашникова О. Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей. Підручник. Київ: Знання, 2006. 479 с.
28. Койнаш Т. П. Основи експертизи культурних цінностей: Курс лекцій. Донецьк [Б. в.], 2006.
29. Койнаш Т. П. Основи експертизи культурних цінностей: Методичний посібник до виконання лабораторних і практичних робіт для студентів спеціальності 7.050302 «Товарознавство та експертиза в митній справі» факультету маркетингу, торгівлі та митної справи. Донецьк, 2006.
30. Короткий словник термінів з музейної справи / Уклад. І. Дорош, Т. Соломонова. Вінниця, 2004. 32 с.
31. Куцаєва Т. О. «Додаткова атрибуція» і «реатрибуція» музейних предметів: питання актуальності (на прикладі колекції НМІУ). *Історико-культурна спадщина: проблеми збереження і популяризації*: тези IV Міжнародної науково-практичної конференції, 21–22 квітня 2017 року. Львів, 2017. С. 66–69. URL: <https://ena.lpnu.ua/items/1384edee-6a0a-4d6e-8326-1a01125c0f9e>.
32. Методика вивчення музейних предметів. Чинники, що впливають на процес вивчення музейного предмету. URL: <http://bookster.com.ua/seminars/question/1342>.
33. Микульчик Р., Слободян П., Діденко Є. та ін. Словник-довідник термінології музейництва. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 128 с.

34. Микульчик Р., Слободян П. Словник-довідник термінології музейної справи. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6494/4/22.pdf>.
35. Наукова атрибуція творів мистецтва, експертиза та оцінка культурних цінностей. Матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 24–25 жовтня 2019 р. / Ред. кол.: В. Г. Чернець (голова), В. В. Карпов (відп. ред.) та ін. Київ: НАКККіМ, Асоціація мистецтвознавців, експертів, оцінювачів та реставраторів, 2019. 292 с. URL: https://www.academia.edu/40954124/Наукова_атрибуція_творів_мистецтва_експертиза_та_оцінка_культурних_цінностей_Збірник_конференції.
36. Перелигіна О. Проблемні питання атрибуції предметів художнього срібла (на прикладі колекції Львівського історичного музею). *Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель*. Наук. зб. Вип. 4 / Упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. Луцьк, 2012. С. 47–53.
37. Положення про Музейний фонд України: Постанова Кабміну України № 1147 від 20 липня 2000 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1147-2000-%D0%BF>.
38. Правила торгівлі антикварними речами: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та Міністерства культури і мистецтв України, № 322/795 від 29.12.2001. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0058-02>.
39. Про затвердження Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України. Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 13.07.1998 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98>.
40. Про затвердження Положення про Музейний фонд України. Постанова Кабінету міністрів України від 20 липня 2000 р. № 1147. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1147-2000-%D0%BF>.
41. Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення. Постанова Кабінету міністрів

- України від 26 серпня 2003 р. № 1343. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-п>.
42. Про затвердження Інструкції з організації обліку музейних предметів: Наказ Міністерства культури України, 21 липня 2016 р., № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16#Text>.
43. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
44. Салата О. О. Основи музеєзнавства. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Історія». Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/12175/1/O_Salata_NMP_OM_IS.pdfm.
45. Словник основних музейних та екскурсійних термінів. URL: http://pidruchniki.com/12120124/kulturologiya/slovník_ósnovnih_muzeynih_e_kskursiynih_terminiv.
46. Скус О. В. Основи історичного музеєзнавства. Умань: ПП Жовтий, 2011. 95 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/6621_01.pdf.
47. Хрящевська Л. М. Музеєзнавство та охорона культурної спадщини. Навч. посібник для змішаного навчання для здобувачів закладів освіти. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2023. 283 с. URL: http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1132/1/Хрящевська%20Л.М._Музеєзнавство%20та%20охорона%20культурної%20спадщ..pdf.
48. Шевченко В. В., Ломачинська І. М. Музеєзнавство. Навч. посібн. для дистанційного навчання. Київ: Вид. ун-ту «Україна», 2007. 286 с.
49. Шман С. Ю. Музейні колекції як джерельна база експертних досліджень. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 1. С. 169–173. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/Akademiia/Vydannia/Visnyk/Visnyk_1_2023.pdf.
50. Якубовський В. І. Музеєзнавство: Навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2010. 272 с.: іл.

51. Analiza formalna dzieła sztuki krok po kroku. URL: <https://matura-z-historii-sztuki.pl/analiza-dziela-sztuki-krok-po-kroku/>.
52. Attribution. *National Gallery, London.* URL: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/glossary/attribution>.
53. Attribution and authenticity. *Art Discovery.* URL: <https://artdiscovery.com/authentication-and-attribution/>.
54. Attribution and appraisal of artworks, antiques, and collectibles. URL: https://globalartclassic.com/tasacion-arte-antiguedades_en.
55. Attribution theory – Attribution error and culture (video). URL: <https://www.khanacademy.org/test-prep/mcat/individuals-and-society/perception-prejudice-and-bias/v/attribution-theory-attribution-error-and-culture>.
56. Art experts. URL: <https://www.artexpertswebsite.com/authentication/attribution.php>.
57. Asmus J. F. and Parfenov V. A. A Scientific Method for the Attribution of Paintings with application to Leonardo's Mona Lisa twins. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/id/cd3b8f6b-9178-4e7c-b4a6-9e0be1d0dde9/13950.pdf>.
58. Badanie autentyczności dzieł sztuki. URL: <https://www.rp.pl/ekonomia/art5694731-badanie-autentycznosci-dziel-sztuki>.
59. Skrzeczanowski Wojciech. Badania dzieł sztuki prowadzone w IOE w Warszawie za pomocą spektroskopii emisji jękiej qzbudzonej laserem. URL: <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-article-BPS2-0047-0071/c/17.pdf>.
60. Idilfitri Sabrina. Understanding the Significance of Cultural Attribution. URL: <https://www.longdom.org/open-access/understanding-the-significance-of-cultural-attribution-35447.html>.
61. Provenance Issues: Attribution. *Krannert Art Museum.* URL: <https://kam.illinois.edu/resource/provenance-issues-attribution>.
62. The Critic. URL: <https://thecritic.co.uk/>.

